

John Joseph Mathews, oszász költő szerint a törzse szállásául szolgáló oklahomai dombok olyan szépen borulnak virágba tavasszal „mintha az istenek konfettit szórának” rájuk. Alig egy hónapig tart csak a tarka kikelet, a vas-

54 Vass Norbert

FÖLDALATTI, FEKETE RÉT

David Grann:

Megfojtott virágok

értéktelennek gondolt részére, az 1870-es években. Pár évtizeddel később aztán kiderült: itt található az Egyesült Államok egyik legnagyobb olajmezeje. Mintha egy örökké virágzó, fekete rétet fedeztek volna föl a föld alatt. Az ölübe hullt, kéretlen örökség kisvártatva visszavonhatatlanul megváltoztatta a törzs életét. Egy ideig mérhetetlen jóléttel ajándékozta/átkozta meg az oszázokat, rövidesen azonban fojtogató lett számukra. Valami olyasmi történt tehát velük is, mint a színpompás virágokkal szállásterületük lejtőin. A magasabbra törők elveszejtésükre szövetkeztek. Erről szól David Grann, az oszász törzset tizedelő kegyetlen gyilkosságsorozatot középpontba állító, bámulatos alapossággal és pompásan megírt, széles forrásapparátust mozgató, 2017-ben tényirodalmi kategóriában az Egyesült Államok egyik legfontosabb irodalmi díjára, a National Book Awardra jelölt munkája, a *Megfojtott virágok*.

A *New Yorker* oknyomozó újságírója eddig négy könyvet jegyez. A Percy Harrison Fawcett nevű brit felfedező történetét feldolgozó *Eldorádó, az elveszett város* itthon is hozzáférhető. Amint végzek ezzel a kritikával, el fogom olvasni, Grann ugyanis megvett magának a *Megfojtott virágokkal*. Profi munkát végzett. A korabeli lapok mellett ezernyi FBI-jelentést, esküdtszéki vallomást és bírósági jegyzőkönyvet nyálazott át, de magándetektívek naplóiból, kiadatlan visszaemlékezésekből, az Oszász Törzsi Tanács dokumentumaiból is mérített, valamint sok-sok háttérinterjút vett fel. Fotóalbumokat lapozott továbbá át, ahogy végrendeleteket és vagyonkezelői jelentéseket is tanulmányozott. Akkurátus fickó lehet. Ez persze messze nem elég ahhoz, hogy valaki izgalmas nonfiction-t írjon. Grann tizenkét oldalas ajánlott olvasmánylistával és huszonnégy oldal végjegyzettel közreadott szövege lehetne éppenséggel nehézkes, áthatolhatatlanul masszív monstrum is. A *Megfojtott virágokat* ehelyett jó arányérzék és átgondolt szerkezeti váz jellemzi. Valamint az elbeszél

tagabb szárú növények gyökerei elszívják aztán az apró virágok elől a tápanyagot, így azok elfonynyadnak hamar. Május ezért, az oszázok megfogalmazásában, a megfojtott virágok hava.

A törzset Kansasból költöztették az amerikai közép-nyugat ezen

dramát oldó lírai nyelv. Dicséret illeti a kötetet megjelentető Bookline-t is, a szellős tördelés és a fényképek egyaránt elősegítik a remekül jelenetezett, érdekesítő történet fogyasztását. Szóval a szedés a sztori alá dolgozik, de remek a fordítás is, és sajtóhibával sem igen találkozni a szövegben.

Témaérzékenység híján mit sem ér persze a lecsiszolt stílus, a 55 szakmai alázat és a dramaturgia. Grann márpedig ebben is jó. Látszólag egy, a szesztilalom és a dzsesszkorszak delelőjén, a rádió aranykorában megesett szövevényes gyilkosságsorozatról ír, ennek apropóján viszont mintha a demokrácia mítoszának eldeformálódásáról is elmélkedne. Mindközben pedig mintha olyan, már a huszadik század elején is ósdinak ítélt értékek mellett törne lándzsát, mint a hagyományok, a becsület vagy a közösségben rejlő erő.

Először világot épít, vagyis megismerteti velünk annak a kornak a legfontosabb jellegzetességeit, amelyben története játszódik. Felhúzza a húszas évek Amerikájának mediális kulisszáját, bemutatja az infrastruktúra és az orvostudomány fejlettségi szintjét, a korszak legfontosabb gazdasági hajtóerőit, illetve felillantja a politikai-társadalmi diskurzus néhány releváns elemét. Ezt lehet roppant unalmasan is csinálni, de szerzőnk elkerüli ezt a zsákutcát. A kapitalizmus szellemenye kapcsán például ahelyett, hogy közgazdaságtani vagy eszmetörténeti rózsapatronok puffogtatásával vesződne, egyetlen fotót közöl. A könyv 58. és 59. oldalán látható, 1893-ban készült, a prérin óriási port felverő, földfoglalásban érdekelt állampolgárok szekereinek hadát mutató, elmosódott fénykép többet árul azonban el a piacgazdaság ádáz küzdelmeiről az e tárgykörben írt könyvtárnyi tanulmánynál. Grann tehát takarékos és elegáns.

E két tulajdonság közül az utóbbi már csupán mérsékelten jellemezte az oszázs törzs tagjait az olajkutak felfedezését követően. A „rézbőrű milliomosok” – ahogy a korabeli lapok nevezték őket – számolatlanul költötték a könnyen jött pénzt. Párizsi szalonokból öltözködtek, gyémántberakásos gyűrűket és drágaköves fülbevalókat vásároltak maguknak. Palotáikban mexikói vagy fekete bőrű beosztottak lesték a kívánságaikat. Szinte teljesen eltávolodtak már őseik rítusaitól, ha viszont egy ünnepi alkalommal mégis összegyűltek, gyorsléptű lovak helyett böhömnagy autók mobilok jelezték, hogy oszázsok melegednek a tábortűz körül. De elfurikázhattak velük a világ végére is, a modern idők kihívásaival szemben mégis főként a mérték nélkül nyakalt csempészwhisky jelentett számukra oltalmat. Egyre többen hagyták el nyelvüket és törzsi neveiket, mégsem ment nekik egyszerűen az asszimiláció. Mint eltévedt időutazók, akiket az egykori közejük nem szólít már meg, az újat pedig máris unják, idegennek érezték magukat mindkét kultúrában.

Csakhogy – mutat rá Grann – az új idők nem csak nekik hoztak változásokat. Számos marhaterelő ekkoriban vált meg széles karimájú kalapjától és cserélte azt zakóra meg nyakkendőre. És mivel a vadnyugat lassan benépeült, az útonálló is bünszövetkezetekbe tömörülve voltak kénytelenek újragondolni szakmai előmenetelük lehetőségeit, de a bűnüldözésben is a professzionalizálódás idejét hozta el a korszak. A századforduló táján korrumpálódott, inkompetens seriffek helyett egyre többen kérték magánnyomozók segítségét. Egy magára valamit adó detektívnek pedig a pisztolytáskájában lapuló Colt mellett egyre fontosabb felszerelése lett a nagyító és a lehallgató készülék. A „jófiúk” szövetségi szinten is erősítettek. Az 1908-ban alapított, az FBI őseinek számító Bureau of Investigation élére 1924-ben egy tejfelesszájú, ambiciózus protestáns jogászfiú került: J. Edgar Hoover. A neve ismerős lehet.

Az olajláz következtében megváltozott a Grann történetének központi helyszínéül szolgáló Osage megye településeinek képe is. A földszintes házak helyén a húszas évek közepére négy-öt emelet magasságú épületeket húztak fel. Ugyanabban az időszakban járunk, amikor F. Scott Fitzgerald hősei Long Island Iced Tea-vel koccintanak a keleti parti felhőkarcolók legfelső szintjein, és bár a nagy válság előtti optimizmus Oklahomában is adott, látni kell, hogy fényévekre járunk a Gatsby-kastélytól. A *Megfajtott virágok* sokoldalúan mutatja be számunkra ezt az ellentmondásoktól hemzsegő, felbolydult világot. A kötet által megjelenített tragédia magját viszont a most következő kérdés világítja meg a legélesebben. „[E]lítél vajon 12 fehér ember egy fehér vádlottat egy indián megöléséért?” Ugye, milyen egyszerű? Igaz, mennyire hűsbavágó?

Az igazság ráadásul az, hogy egynél jóval több gyilkosságról van szó. Nagyságrendileg nyolcvan-száz esetről. És a mögöttük fölsejlő sötét összeküvésről. Alighanem 1921-ben kezdődött. Abban az évben veszett nyoma néhány Grey Horse-ban élő indiánnak, és Grann elsőnek ezen eltűnések részleteit vizsgálja, majd fokozatosan nyitja objektívjét, mi pedig egyre több gyanús halálesetről szerzünk tőle tudomást. És egyre valószínűbb, hogy ezek kapcsolatba hozhatók az oszázs szállásterületek alatt talált töméntelen mennyiségű olajjal. A nyersanyagkészlettel, amely hajmeresztő pályákat indított el. Az Osage megyéből fölemelkedett, sikeres olajvállalkozók elnökválasztási kampányokat döntöttek el akkoriban. Nagyobb hatalmuk volt tehát a tintás Barnesénál is.

Késszúrások, koponyalövések, megmérgezett kutyák és egy fölrobantott ház. Grann bemutatja, hogyan vált néhány év leforgása alatt az unalmas oklahomai porfészek a zűrzavar földjévé. Könyvében romlottságról és leépülésről, beépített ügynökökről és nemtörődöm bűnüldözőkről, becsvágyról és karrierizmusról olvashatunk. Szívárogtatásokról és szabotázsokról,

a pénz bővületében elkövetett embertelenségekről. A nyomozás fonalát követve, az aktákba fűzött adatsorokból egy adott pillanatban összeáll a kép.

A meccs persze ezen a ponton messze nincs megnyerve még. A szerző kutatásaiból kiderül, hogy az igazságszolgáltatás alrendszere a bűnüldözéshez és a politikához hasonló mértékben volt annak idején megvesztegethető. Az összeesküvésben részt vettek orvosok, akik halotti anyakönyvi kivonatokat hamisítottak meg, de az elkövetők kezére játszottak a temetkezési vállalkozók is. Egy ponton túl ezért nem is a tettesek kiléte kétséges már, hanem az, megkapják-e vajon valaha méltó büntetésüket. Újra és újra a tragédia mélyén lappangó kérdéshez érkezünk: „elítél vajon 12 fehér ember egy fehér vádlottat egy indián megöléséért?”

Persze mi, olvasók kezdettől a megborult rend helyrebillenéséért szorítunk. A választás ezúttal igazán nem nehéz, szimpátiánkért elvégre egy még a nevében is patyolattiszta protagonista, Tom White száll ringbe. Egy semmitől vissza nem riadó, romlott gonosztevő áll szemben vele, egy báránybőrbe bújt agyafúrt farkas. Az összecsapás kimenetelét sportszerűtlen lenne ezen írás keretében felfedni, annyit fontosnak tartok azonban megjegyezni, hogy kettejük krimiként induló, posztwesternbe, majd pedig pszichothrillerbe csapó, végül tárgyalótermi drámában kulminál, államokon átnyúló párbajához végig az amerikai történelem adja a hátteret. Bár Grann az első oldaltól kezdve a szereplőire fókuszál, a díszlet is végig éles marad könyvében. És véleményem szerint a nagysága leginkább ebben áll. Az Osage megyén végigsöprő őrület bemutatása arra is alkalmat kínál ugyanis számára, hogy szembesítsen bennünket a huszadik század legnagyobb reményének, a diktatórikus rendszerekkel szemben egyedüli alternatívát kínáló nyugati világrendnek a hazugságaival. Ez pedig hátborzongató tapasztalat.

A *Megfojtott virágok* a kapitalizmus teóriájának és praktikumának bajvívását viszi tulajdonképpen színre. A birtoklásvágy szörnyű tragédiáját. És bár kíméletlenül közli velünk, hogy magasztos eszméi dacára az ember végső soron szörnyeteg, nem hallgatja el azt sem, hogy a legromlottabb rendszerekben is teremhetnek hősök. Olyan alakok, akik arra teszik fel az életüket, hogy, ha csak egy percre is, rendet tegyenek a körülöttünk kavargó káoszban. Vagy rávegyék az isteneket, hogy szórjanak olykor a legkietlenebb, véráztatta lejtőkre is pár konfettit. (*Bookline Könyvek, Bp. 2019*)